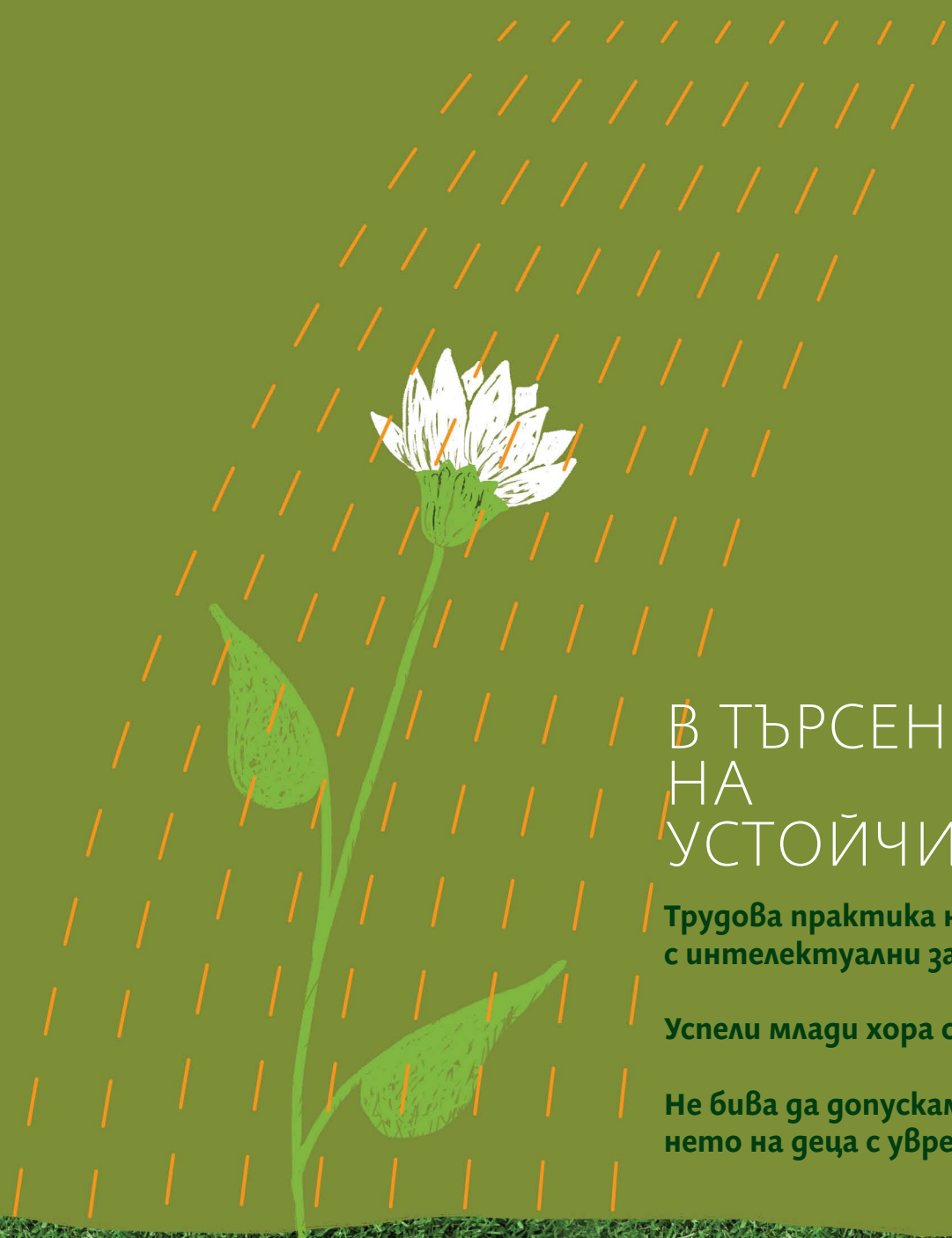

издание за развитие на социалните услуги 2012/2013

Фондация **Де Пасарел**
България

В ТЪРСЕНЕ НА УСТОЙЧИВОСТ

**Трудова практика на младежи
с интелектуални затруднения**

Успели млади хора с увреждания

**Не бива да допускаме изоставя-
нето на деца с увреждания**

СЪДЪРЖАНИЕ

- 3 **Позиция:** В търсене на устойчивост
Фреди Уулс, директор на *Де Пасарел*
- 4 **През годината:** Фондация *Де Пасарел България* през 2012 г.
- 6 **Темата:** Смисъл в ежедневието.
Трудова практика за младежи с интелектуални затруднения
- 10 **Интервю:** Родителите трябва да се чувстват подкрепени, а не изоставени
В изпитанието си | *Разговор с проф. Е. Христова*
- 12 **На фокус:** И ние можем. Един проект за трудови дейности за хора с интелектуални увреждания в гр. Ловеч
- 16 **Опитът на Холандия:** Успели млади хора с увреждания
- 18 **Акценти:** Мастър клас за специалисти в сферата на социалните услуги
- 20 **Прочетено:** Специализираните институции – оранжерии за променяне на индивиди
- 22 English review

Автори: Полина Спирова, Хенриета Коден, Мая Василева, Елеонора Трифонова, Радослава Лалчева

Редактор: Димитър Спасов

Фотограф: Стефка Борисова

Коректор: Илияна Иванова

Дизайн и предпечат: Ентусиазъм

Печат: Колор студио

www.depasarel.bg

гр. София 1000

ул. Рачо Димчев 4, партер

ел. поща: depasarel@depasarel.bg

тел. 02 465 22 63

ПОЗИЦИЯ

В търсене на устойчивост

Фреги Уулсдиректор на *Де Пасарел*

Холандците са прочути в цял свят със своята пестеливост и прагматизъм. Също и с уменията си да взимат важните решения след внимателно проучване и обмисляне. Може би поради този ни публичен образ мнозина се изненадаха от решението на *Де Пасарел* да остане в България. Точно след успешното приключване на два наши проекта с холандско финансиране.

Стандартната логика сякаш изискваше след края на финансирането да благодарим на своите български партньори за добре свършената работа и да се концентрираме в нашата основна работа – предоставяне на услуги за хиляда души с увреждания в района на Апелдорн, Холандия.

Ние решихме да останем в България. И това не беше спонтанно или просто емоционално решение. Вече бяхме инвестирали твърде много усилия и придобихме ценно ноу хау, изпълнявайки предишните два проекта. Започнахме да опознаваме малко по-добре страната и нейните хора, а първоначалните симпатии и интерес се превърнаха в по-дълбоко чувство – започнахме да ги обичаме.

Убедихме се също така колко важно за нашите служители е международното сътрудничество, радостта и предизвикателството от съвместната работа с българските им колеги в постигането на заложените цели. Светът на професионалистите, които работят с хора с увреждания, е свят без граници в общуването, тъй като самите хора с увреждания са много неподправени и спонтанни в своето поведение, те не са заложници на културни или езикови бариери.

Де Пасарел беше създадена като професионална организация преди повече от четиридесет години от родители на деца с увреждания. За нас работата не е просто „бизнес“, а посветеност. Ето защо емо-

ционалните връзки, които създадохме с българските си колеги и с родителите на деца с увреждания, са особено ценни за нас. Те ни мотивират да продължим започнатото. Нашата голямата цел е да видим вече постигнатото на системно и теоретично ниво по време на работата си в България като устойчив, работещ модел, който променя живота на хората с увреждания и го прави много по-нормален, по-пълен, по-достоеен.

ПРЕЗ ГОДИНАТА

Фондация Де Пасарел България – кои сме ние и какво правим

Мисия на фондация Де Пасарел България

* Мисията на Де Пасарел България е да допринесе за подобряването на живота на хората с увреждания в България, за тяхното включване и нормален живот в общността, като подпомага дейността на администрацията, общините, доставчиците на социални услуги и неправителствените организации.

* Стремим се към устойчива промяна на условията, средата и нагласите в обществото, които да позволяват всеки човек с увреждане свободно да развива своя потенциал и да живее като пълноправен гражданин.

* Популяризираме социалната работа, при която човекът е в центъра, и подпомагаме прилагането на структуриран и иновативен подход в социалната сфера, както и ориентирани към качеството модели и икономически ефективни решения при организацията и предоставянето на социални услуги.

Основни направления на работа

През 2012 година организацията реализира проекти и инициативи свързани с:

- ☞ политиките за социални услуги и социално включване на хората с увреждания;
- ☞ организацията на доставка на социални услуги;
- ☞ пилотирането на нови професионални подходи и модели за работа;
- ☞ популяризирането на нуждата от постигане на нормален живот за хората с интелектуални увреждания и приемането им в обществото.

Де Пасарел България работи в следните направления:

Какво се случи през 2012 г. Постигнатото в проекти

„Автоматизиран мониторингов инструмент (АМИ) за проследяване на продуктивността на социалните услуги“ → Софтуерът „АМИ“ за оптимизиране на потреблението на социалните услуги беше напълно завършен през годината, регистриран от Съдебните власти на САЩ като интелектуална собственост на *Де Пасарел Холандия* и Cleon Vd и предложен на Министерството на труда и социалната политика за внедряване през май 2012 г. с гаранция за постигане на първи резултати на оптимизация през 2013 г.

Проект „От планиране към ефективно предоставяне на социални услуги в общността за хората с интелектуални увреждания (МПАП) на Де Пасарел Холандия“

Проектът е в отговор на въпроса: Как да оптимизираме предоставянето на социалните услуги за хора с увреждания, така че да осигурим по-добър достъп до услуги и по-добро качество на услугите. Изготвени, отпечатани и разпространени са основните концепции и доклади, резултат и обобщение на работата по проекта, които могат да бъдат намерени на www.derasarel.bg:

1. Доклад за управлението, ефективността и ефикасността на системата на социалните услуги за хора с увреждания;
2. Концепция за организация на финансирането на социалните услуги на принципа „парите следват клиента“;
3. Концепция за обективно оценяване на потребностите от социални услуги
4. Концепция за развитие на социалните услуги, насочена към постигане на базисна социална инфраструктура;
5. Концепция за подобряване на доставката на социални услуги на местно ниво.

Проект „Ефективност и ефикасност на социалните услуги в Столична община“

→ В периода май – октомври 2012 г. беше реализиран партньорски проект със Столична община на тема „Ефективност и ефикас-

ност на социалните услуги в Столична община“, в рамките на който бе изготвен анализ на социалните услуги за хора с увреждания в Столична община и бе проведен семинар за представителите на дирекция „Социални дейности“ и членове на Столичен общински съвет.

Проект „Изграждане на трудов център за млади хора с интелектуални увреждания в община Ловеч“ → В рамките на проекта е ремонтирано и обзаведено помещение за трудови занимания за младите хора с интелектуални увреждания, така че да има възможност за 3 вида паралелни дейности: кафене с приготвяне на гофрети, арт ателие и копирен център, а екипът на услугата получи подкрепа и насоки от екипа на *Де Пасарел*.

„Подкрепа на деинституционализацията“

→ Участие в разработването на база данни за нуждите на ДАЗД за деинституционализацията на децата с увреждания по проект на *Ню-Хау Център за алтернативни грижи за деца към НБУ*. През август бе проведена обиколка на 8 дома за медико-специални грижи в Южна България с цел събиране на информация за грижата, състоянието и потребностите на настанените деца.

Среща с холандската принцеса Лаурентин Ван Орание, организирана от холандското посолство, на която бе обсъдена дейността на фондацията, перспективите за развитие на грижите за деца, аспекти на устойчивостта и солидарността и холандският принос.

„Подкрепа за Дневен център за лица с интелектуални увреждания на Фондация „Светът на Мария“ → Фондация „Светът на Мария“ си поставя целта да изгради дневен център за хора с увреждания в столицата, в който хората да могат да работят, да се развиват и да изграждат умения за самостоятелност. *Де Пасарел България* споделя с тях холандското ноу-хау за изграждането на центъра.

Постигнатото в цифри:

1 трудов център за 15 млади хора с умствена изостаналост в гр. Ловеч, който вече функционира;

3 анализа в сферите на социалната политика;

4 семинара с участието на експерти от министерства, агенции и общини;

8 работни посещения на холандски експерти с работни тематични и експертни срещи с представители на централната власт, общини, доставчици на социални услуги и други неправителствени организации;

11 семинар с професионалисти в социалната сфера за подготовка на „майсторски клас“ по социална работа;

1 обучение на социални работници по темата „Мониторинг на социалните услуги“ към Център за развитие на човешките ресурси и регионални инициативи към МТСП, Кремиковци;

7 подготвени проектни предложения – самостоятелни и в партньорство.

**Трудова практика
за младежи
с интелектуални
затруднения**

ТЕМАТА

Смисъл в ежедневието

на снимката: Васко, Бойка и Младен

„Те вършат с удоволствие монотонни дейности, като слагането на печати, подреждане, гладене и други подобни неща.“

¹ Проектът „Мога да съм полезен. Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания“ се изпълнява в периода 2012 -2013 г. от „Институт за социални услуги в общността“ в партньорство с холандската фондация *Де Пасарел* и Столична община. Проектът е финансиран по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на ЕС.

Техният живот е необикновен: Всеки ден ходят на работа, имат колеги, работно време и работни задължения. За много хора това е скучно ежедневието. За младежите с интелектуални затруднения, участващи в проекта „Мога да съм полезен. Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания“¹ това е постижение, успех, реализация. Това е истинска връзка и участие в живота на света отвъд оградата на институцията, в която живеят; светът става място, в което те действат, участват, развиват се.

Проектът

Проектът предвижда осигуряване на

трудова практика на младежи с интелектуални затруднения в три институции в София – Столичната библиотека, Столичния куклен театър и Културния институт в Красно село. Начинанието е предизвикателство: как младежи с интелектуални затруднения ще работят в културни институции на столицата. Ръководството на СУПЦ „Св. цар Борис I“ подбира младежите, които могат да се справят със задачата – да ходят на работа, да изпълняват успешно задълженията, които ще им бъдат поверени. Всяка група младежи има наставник от училището и трудов наставник на работното място, които ги въвеждат в спецификата на работата. Училищните

„Казаха ми, че с Шекспир ще впечатля момичетата.“

на снимките: Васко

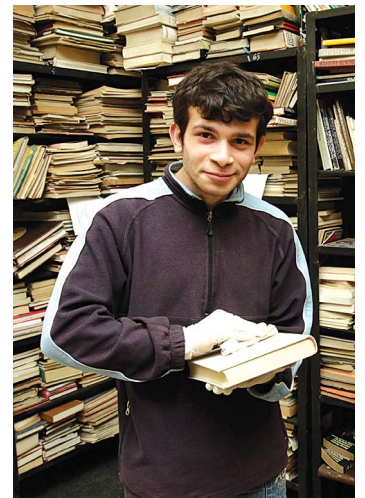
наставници познават младежите, работят с тях отдавна, познават възможностите им, подпомагат ги в еманципирането, подкрепят ги да се развиват. Окуражават ги, защото младежите с интелектуални затруднения са склонни към отпускане, депресии, неуверени са и трудно се адаптират към непозна среда.

„С някои от децата започнахме с това да научат пътя до местоработата – на кое превозно средство се качваме, къде слизаме... – разказва Елена Николова, пом. директор на СУПЦ „Св. цар Борис I“ и наставник на групата младежи в Столичната библиотека. – В началото ги водех аз, после, когато научиха пътя, избрахме по един

от младежите, които ни водеше до библиотеката. Казвах: където ни заведеш, там отиваме, няма да ти се месея... Научиха се и са горди, че вече се справят“.

Да си част от екип

Друго предизвикателство пред младежите е общуването с колежите в работата. Повечето от тях са недоверчиви, не говорят с непознати, притесняват се, когато са на непознато място, трябва им време да свикнат с обстановката и хората. Младен, Бойка и Васко работят в Столичната библиотека. Подготвят книгите, като слагат печати и сигнатурни етикети. Според трудовия им наставник Боряна Афенлиева

Научиха се и са горди, че вече се справят.

те се справят по-добре от стажуващите в библиотеката студенти. За мнозина слагането на печати е отечително – особено като се извърши няколко часа, но не и за тези младежи. „Те вършат с удоволствие монотонни дейности като слагането на печати, подреждане, гладене и други подобни неща, разказва г-жа Николова. Повтарящите се действия ги успокояват.“ „Радваме се, че младежите, участници в проекта, поеха работата по подготовката на книгите. Така част от екипа на библиотеката се освободи от тази дейност и сега се занимават с цифровизирането на каталозите. С това много ни помагат“ – споделя Боряна Афенлиева. Елена Николова е сигурна, че нейните възпитаници харесват работата си, защото в края на работното време не бързат да напуснат библиотеката. Остават да разглеждат снимки на компютъра на Боряна, говорят си с колегите, чувстват се комфортно в тази среда. „Работата ги прави по-уверени в себе си и във възможностите си“ – категорична е г-жа Николова. И докато Бойка, Младен и Тошко са „за кулисите“, то Симона и Илия са в предната линия. Те работят в залите за обслужване на клиенти, помагат на читателите да се ориентират в каталога, регистрират взетите книги, връщат книгите по рафтовете, работят на ксерокса. Най-много им харесва възможността да общуват с персонала на библиотеката и читателите.

на снимките: Илия и Симона

Шекспир отново е на мода

Симона е участничка в миналогодишните параолимпийски игри. Има мечти и амбиции. Иска да стане модел, но е сигурна, че най-важното е да завърши средно образование, без което няма да може да работи нищо. Библиотеката разкрива пред младежите един нов свят – на книгите. Някои от тях сега за първи път са си взели книга от библиотеката. Младен се е захванал с „Монк“, а Илия е по-амбициозен – взел е „Титаник“ и „Ромео и Жулиета“ на Шекспир. „Казаха ми, че с Шекспир ще впечатля момичетата“ – чистосърдечно признава Илия. Засега е на първа страница, но е амбициран да я прочете. Той е впечатлен от това колко много хора – и стари, и млади идват в библиотеката да си взимат книги. Повечето младежи с интелектуални увреждания не говорят за мечтите си, но Илия се осмелява да сподели, че е впечатлен от амбициите на Симона да завърши образованието си и затова и той ще я последва. Иска да стане полицай. Питам младежите, участници в проекта,

дали ходенето на работа им харесва. Всички са категорични, че отиването на работа е за предпочитане пред това да стоят в дома. На въпроса: Какво щяхте да правите, ако следобед вместо да идвате на работа, оставахте в дома, те отговарят – нищо или ще гледам телевизия, но тук (на работа) повече ми харесва. Работата за тях е възможност за контакт и общуване.

„Работата ми харесва, развива ни“ – обобщава Златко, който работи в Културния институт на Красно село. Той и Тошко помагат в подреждането на залата на института за прожекции и мероприятия. „Младежите могат и искат да работят, но е важно да им се осигури подходяща работа – категорична е Йоланта Георгиева, другият трудов наставник на младежите в Столична библиотека. Тук успяхме да им осигурим такава, с която да помагат успешно. Колективът ги прие и те се вписаха в него. Всеки ден им даваме задачи и те се справят. Обикновено някой колега е с тях и работят в екип, така както и всички ние работим.“

На въпроса какви трудности са срещнали младежите в началото, г-жа Георгиева казва: „Всички, които идват да работят в библиотеката – и студенти и служители, както и тези младежи – в началото имат общо затруднение да се научат да говорят тихо... Всъщност всички участници в проекта много се промениха“.

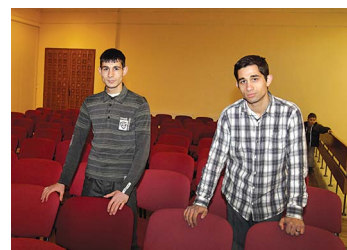
Сцената дава крилаааа

И докато работата в библиотеката изисква спазване на тишина, то младежите, които работят в Столичния куклен театър – Галя и Исус – са въввлечени във вихъра на артистичния живот. Първоначално те са само разпоредители – настаняват децата и родителите по местата им, не разрешават на малките зрители, заплени от действието, да се качват на сцената. Бързо усвояват правилата: да са учтиви, чисти, винаги усмихнати, приветливи и любезни с хората. Но първоначалното предизвикателство бързо е преодоляно и сега Галя и Исус са включени в една много отговорна дейност на Кукления театър – работни ателиета с ученици от столични училища. Актъори и сценографи заедно с малките ученици изработват театрални кукли, учат се да правят драматизации с тях. Работата е интересна и напрегната. Актрисата Галина Савова е трудовият наставник на Галя и Исус и смята, че те се справят чудесно с работата си и са незаменими помощници. Вижда се, че в

обществото на театралите младежите се чувстват добре: хората от театъра са Весели, отворени, приемат другите, независимо от „особеностите“ им. „Аз имам опит от работа с деца, разказва Исус. Ходя в школа по танци, където помагам на ръководителя и уча по-малките. Харесва ми. Когато започнах да ходя по училищата с хората от театъра, отначало се затруднявах. Децата викат, дърпат те на всички страни. Лудница, не знаеш кое по-напред да направиш. Сега вече свикнах и се справям.“ Идването на хората от театъра в училище предизвиква бурна радост сред децата. А Исус, който носи два огромни куфара с материалите за ателието, е най-голямата атракция. После следва един час страшен екшън за деца, актьори, сценографи и помощници. Всичко започва с думите: „Сега ще стават вълшебни неща!“ От парчета плат, дървени лъжици и разноцветни пайети, сред вихър от развълнувани ученици, се появяват куклите от постановката „Златка златното момиче“. Шум, деца,

Всяко иска помощ за различни неща – от това да се залепи опашката на петела и да се изрисува лицето на куклата до споделяне на житейски истории, но Исус и Галя не губят самообладание. Те работят съсредоточено и професионално. Не ги дразни нито шума, нито суетнята. И накрая – Всички деца са с кукли, Всички са доволни, а Исус и Галя събират материалите – и към следващия клас. И докато чакат заедно с хората от театъра пред вратата на поредната класна стая, си личи, че са доволни от добре свършената работа, от усмивките на децата и от оценката на колегите им от театъра, които се нуждаят от тях и от тяхната помощ.

Пилотните дейности по проекта със СУПЦ „Св. цар Борис I“ и Столична община отново ни показват, че всеки път, когато хората с интелектуални затруднения са поставени в познатата ни нормална делнична среда, те започват да се чувстват и държат като пълноценни личности, изпълнени със смисъл и радост от всекидневния живот.

В обществото на театралите младежите се чувстват добре.

на снимката горе: Златко и Виктор
долу: Галя и Исус

Интервю с проф. Емилия Христова, микронегуатър и дългогодишен председател на Българската асоциация по неонатология

ИНТЕРВЮ

Родителите трябва да се чувстват подкрепени, а не изоставени в изпитанието си

Проф. Христова, Вие наскоро посетихте някои от Домовете за медико-социални грижи за деца, които предстои да бъдат реформирани. Какви са наблюденията Ви върху здравето и състоянието на децата, които живеят там?

По време на тези посещения аз успях да разделя заведенията на три групи. Първата група има действително много голямо постижение по отношение на отглеждането на децата – те бяха обучили персонала да си върши както рутинните, така и специализираните грижи по протокол, било то френски или холандски. Важното е, че действително показват успех. Това са Домовете в Перник, Пазарджик и Търговище. Персоналът през целия ден спазва опреде-

лен стереотип, който се налага от директорката и ефектът е налице по отношение на двигателното и интелектуалното развитие. Дори при четири деца със загуба на зрение аз видях много

добро развитие. Те се изпращат от Перник в софийските училища за деца с нарушено зрение, а едното има и музикална култура. Втората група са две заведения, в които има вътрешно напрежение и противоречия и това води до разнoboй по отношение на отглеждането на децата, особено на най-тежко болните деца с късни последици поради исхемични¹, хеморагични² поражения и поради нежеланието на лекарския колектив да потвърди диагнозата. В дома в Монтана децата са разделени на деца, които могат да извършват поръчки, да се движат и деца, които са изоставени. Това са деца с тежка гърчова симптоматика, които служат за оправдание да се запази статуквото. Липсват специализираните медицински изследвания, които да ни позволят да определим степенята на увреждане на мозъка, за да можем да имаме епикриза и указание за терапевтичен протокол. И третата група са домовете, които искат на всяка цена да продължи това, което

е било. Няма рехабилитация, няма диагностика, няма рутинни грижи. Резултатът са деца със страхотни контрактури³, непипнати. Едно дете с хидроцефалия въобще не беше къпано.

Според Вас има ли такива състояния – заболявания или увреждания, – които налагат децата цял живот да живеят с интензивно медицинско обслужване? И как дефинираме термина интензивна грижа?

Аз държа да се унифицира терминологията при всички рискови деца. Интензивна медицинска грижа влиза в стандарта за интензивно медицинско лечение или грижа. То включва поддържане на животоспасяващи функции на детския организъм: това са стабилизиране на сърдечната дейност, стабилизиране на хемодинамиката, на дихателната функция и подобряване на всички други функции – на бъбреците, на мозъка, на храносмилателната система, но това е интензивна медицинска грижа, която се прилага само в стационар, т.е. в здравно лечебно заведение, където има специалисти с този профил. Така че този термин няма място в звената, които са за продължително наблюдение и поддържане добро качество на живот.

Аз познавам акушер-гинеколози, които извършват израждане на дете, което има забавена кардиопулмонална адаптация, т.е. то не може да се адаптира към новите условия на живот или прави гърчове и те веднага казват на родителите – можете да се откажете от него. В Европа съм работила почти три години във френска клиника и такава политика на изоставяне на деца, и то в неонаталния период, не съм видяла нито там, нито в Белгия или в Англия. Веднага се прави спешна диагностика, викат се родителите и един голям комитет съобщава за проблемите. Психолози, интензисти, кинезотерапевти – всички се включват да помагат и да мотивират родителите да гледат своето рисково дете.

В България този проблем трябва да стане

Държа да се унифицира терминологията при всички рискови деца. Терминът тежки увреждания почти не бива да се употребява.

¹ Поражения, настъпили поради запушване на артерията. Б. р.

² Поражения, настъпили в резултат на изтъняване и разкъсване на артерията. Б. р.

³ Ограничена подвижност на ставата. Б. р.

приоритет и на здравеопазването, и на социалното министерство. Едва тогава могат да се променят нещата. Още в родилните домове веднага да има такива комитети, в които да влизат неонатолог, акушер-гинеколог, психолог, социален работник, кинезотерапевт.

И тези кинезотерапевти, които работят с новородени деца, да покажат, че колкото по-рано се започне кинезотерапията, толкова по-малки са трайните двигателни поражения.

Съществува още един твърде неясен термин, който се използва безразборно – деца с тежки увреждания. Според Вас какво би следвало да означава той?

Надявам се цялата медицинска гилдия вече да е наясно, че терминът тежки увреждания почти не бива да се употребява. Можем да говорим за късни поражения на централната нервна система или на двигателното развитие на базата на обективизирани промени в мозъка. Изключително важно е да се постави ранна диагноза на тези заболявания още в неонаталния период, т.е. още в първите 28 дни да можем да кажем това дете дали има аномалия на централната нервна система.

Поставени сме в ситуацията все още да се питаме могат ли децата с увреждания, които се нуждаят от някакви медицински манипулации – поставяне на сонда за хранене или катетър – да живеят в нормални домашни условия. Според Вас има ли манипулации, които не могат да се извършват от родителите или в домашна среда.

Храненето в цял свят при тези рискови деца може да бъде извършено с лъжичка, с биберон или със сонда. И трите методи на хранене не са нито медицинска грижа, нито са дейност на медицинския персонал. Храненето налага обучаване на хората или родителите, които ще се занимават с децата. Това е една немедицинска грижа, колкото и да ме убеждават, че сондирането с медицинска назогастрална сонда е медицинска грижа – ние го прехемне в България само и само да не съкращаваме медицински сестри.

От къде идва най-голямата съпротива за промяна?

Смятам, че съпротива идва от желание-

Съпротива за промяна идва от желанието да се запази някакъв периметър на действие.

то да се запази някакъв периметър на действие. Директорката гържи да има пет лекари, които да дават дежурство, да им се плаща, без да се взема предвид, че тяхната деквалификация е пагубна. Те не са собствено лекари, те са забравили какво значи медицинска дейност.

Те даже не контролират и рутинните дейности, не контролират и тоалета, а пък да не говорим за другите медицински специалисти по здравни грижи, медицински сестри, които са откъснати от клиничната ежедневна медицинска дейност.

В каква посока смятате, че трябва да върви промяната в тези Домове. Къде трябва да е фокусът и какви цели е реалистично да си поставим?

Първо, необходимо е да се построят няколко пилотни обекта по европейски модел, за да се покаже как трябва да се работи.

За мене най-важното е подобряването на качеството на живот на децата и за да постигнем това, трябва да се съвместна дейност – неправителствени организации, Министерството на здравеопазването и Министерството на социалните грижи.

Важно е един подобен пилотен проект да върви заедно с промяна на поведението на медицинския персонал в родилните отделения.

Трябва да има изградени екипи от различни специалисти в родилните отделения, които да поемат ранната диагностика на децата с увреждания, ранното лечение и не на последно място общуването и мотивирането на родителите да се грижат за своето дете. Колкото

по-тежко болно е детето, толкова трябва да си по-загрижен да мотивираш родителите да идват да го виждат, да показваш, че влагаш много специфични дейности за спасяването и подобряването му. Родителите трябва да се чувстват подкрепени, а не изоставени сами в изпитанието си. Трябва да преустановим изоставянето на деца, да не говорим пък за насърчаването да се изоставят деца – нещо, което все още се среща в българските болници.

Трябва да има изградени екипи от различни специалисти в родилните отделения, които да поемат ранната диагностика на децата с увреждания, ранното лечение и не на последно място общуването и мотивирането на родителите да се грижат за своето дете.

на снимката: Геновева

на снимката: Илия

Вляво: Иван, Тодор и Валентин

НА ФОКУС

И ние можем

Могат ли хората с увреждания да се трудят? Могат ли да водят смислен и пълноценен живот? Могат ли да „дават“ на обществото? Фактът, че изобщо си задаваме подобни въпроси и поставяме хората с увреждания в положение непрекъснато да ни доказват своите способности, сам по себе си е унижителен. Разбирането, че човекът с увреждане, подобно на всяко човешко същество, преди всичко „може“ и едва след това „не може“, все още трудно си проправя път в нашето общество.

Въпросът, който би следвало да си зададем, е: „можем ли ние“. Можем ли ние като общество да осигурим такива условия за пълноценен живот на хората с увреждания, каквито са осигурени в другите страни. Можем ли ние да поемем предизвикателството да почерпим чужд опит и да създадем реални възможности тези хора да се трудят и да бъдат полезни на себе си и на околните?

Отговор на тези въпроси потърси община Ловеч. С подкрепата на фондация *Де Пасарел България* общината откри през месец декември 2012 г. *Център за трудови дейности за хора с интелектуални увреждания* в центъра на града. Светлото и уютно място, наречено *Майсторилница*, вече е обживяно и познато на жителите на Ловеч. В момента там всекидневно се трудят 13 души, при максимален капацитет 15. С много желание и настроение те ще ви поднесат най-ароматното кафе в града, ще ви сервират приготвените от тях традиционни холандски цроб фавли и гофрети, ще ви ксерокопират и подвържат с усмивка документите или пък ще ви предложат да си купите ръчно изработените от тях с много въображение и майсторство бижута и сувенири. Проектът се изпълнява по холандско ноу-хау с подкрепата на холандски специалисти на всеки етап от изпълнението.

Може би най-големият успех на *Майсторилницата* е желанието, с което идват на работа заетите младежи. Всеки работодател би си пожелал подобни мотивирани служители.

Биляна е 18-годишно момиче. Все още учи и живее със своето семейство. Работи в Арт ателието и изработва сувенири, като най-добре се справя с боядисването на различни предмети. Посещава трудовия център всеки ден. Споделя, че мечтае да продължи да учи и да си намери добра работа. Майката на момичето също поддържа връзка с екипа и винаги получава обратна връзка за развитието и дейностите, в които Б. е включена.

Илия е 20-годишен младеж с разнородни таланти и занимания. Рисува икони, прави пана от природни материали, вълнува се от изкуство, участва в изложби. Момчето изявява желание да работи в направление Копирни услуги, за да може да развие и други умения, които да му бъдат полезни в бъдеще. Справя се перфектно с копирната машина, принтира, ламинира. Усъвършенства набирането на текст и стиловото оформяне на страници, изработва презентации и грамоти по поръчка за различни поводи. Споделя, че иска да направи голяма изложба със свои творби и да развива потенциала си в тази посока.

Валентин е на 26 години. Живее в Защитено жилище за младежи с умствени и физически увреждания. Посещава трудовия център от началото на неговото създаване. Преди това е работил на няколко места, за много кратко време, като причините за прекъсването са отказ от негова страна да продължи да се занимава с дейността. Често пъти е отказвал да се включва в трудови занимания поради липса на мотивация. Сега работи в направление Кафене, като обслужва кафе машината и пространството около нея. Приготвя топли напитки, отговаря за почистването на кухнята и съдовете. Мечтата му е да се грижи за животни и да продължи работата си в трудовия център, като споделя, че не желае да пропусне нито ден от задълженията си. Съвсем закономерно *Майсторилницата*

Един проект за трудови дейности за хора с интелектуални увреждания в гр. Ловеч

Разбирането, че човекът с увреждане, подобно на всяко човешко същество, преди всичко „може“ и едва след това „не може“, все още трудно си проправя път в нашето общество. Светлото и уютно място, наречено *Майсторилница*, е новият *Център за трудови дейности за хора с интелектуални увреждания* в центъра на Ловеч, изграден от общината в партньорство с *Де Пасарел България*. Най-големият успех на *Майсторилницата* е желанието, с което идват на работа заетите младежи.

на снимката: Иван, Тодор, Валентин и Светла – от екипа

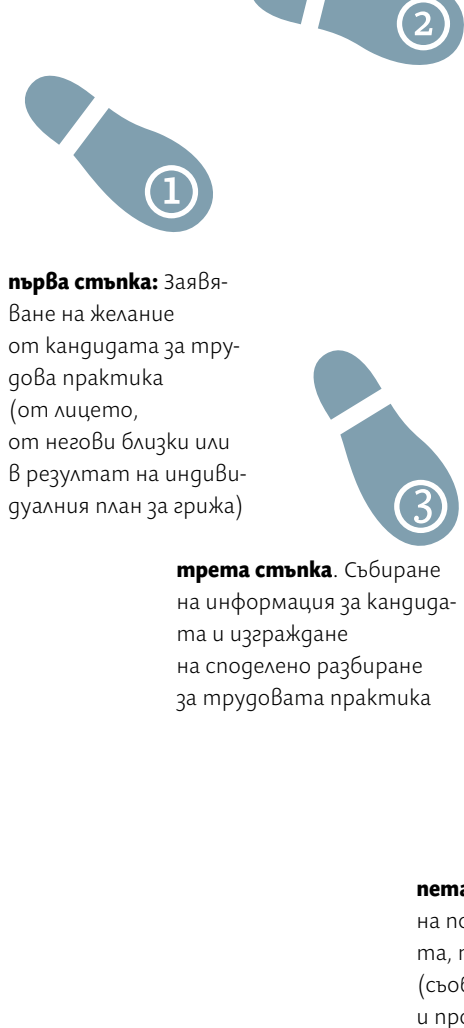
на снимката: клекнали – Тони, Йоана и Мария – доброволец; прави – Калоян, Евгения, Михаил, Христина – от екипа, Елеонора – от екипа, Валентин, Тодор, Геновева, Иван и Светла – от екипа

на снимките дясна страница

горе: Михаил и Евгения

долу: Илия

Организиране на трудова практика за млади хора с интелектуални увреждания

първа стъпка: Заявяване на желание от кандидата за трудова практика (от лицето, от негови близки или в резултат на индивидуалния план за грижа)

трета стъпка. Събиране на информация за кандидата и изграждане на споделено разбиране за трудовата практика

втора стъпка. Провеждане на интервю и оценка на възможностите и интересите на кандидата

четвърта стъпка. Изготвяне на профил на кандидата, специфично за трудовата практика (мотивация, практични умения, социални умения, емоционално състояние и поведение)

пета стъпка. Определяне на потенциални работни места, подходящи за кандидата (съобразно неговите интереси и профил)

шеста стъпка. Издирване на възможни работни места и установяване на контакт

седма стъпка. Пробна практика (за да се експериментира дали има напасване между кандидата и мястото на практиката)

осма стъпка. Постоянна трудовата практика (при успешно напасване между кандидата и мястото на практиката)

Вече си има постоянна клиентела. И ако в началото това са познати и роднини на участващите в проекта и служители от институции в Ловеч, то постепенно кръгът посетители се разширява с хора от квартала и града.

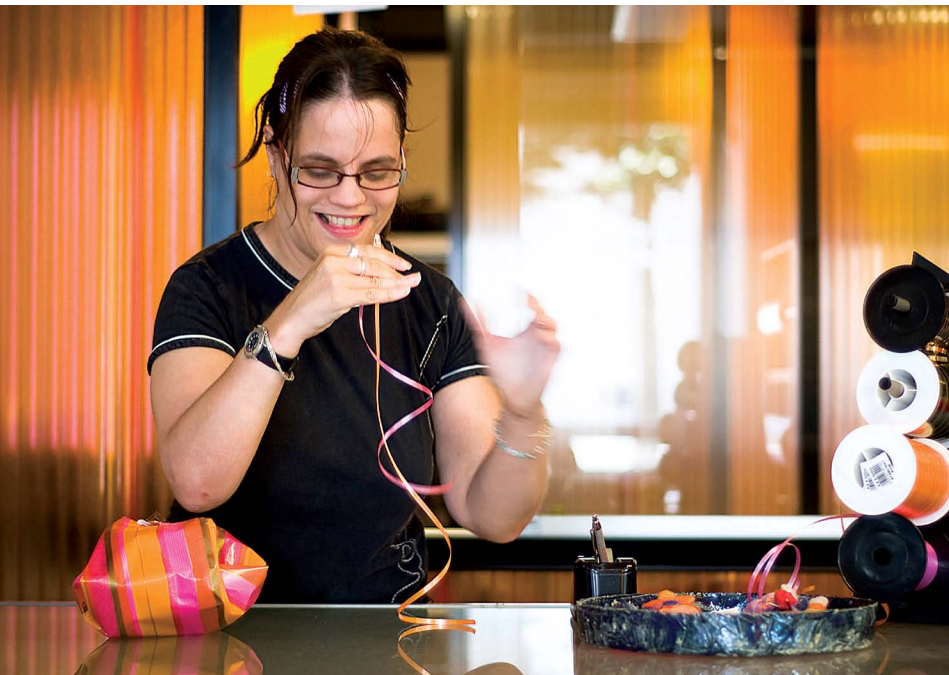
Радостен е фактът, че и в България вече се поставя началото на професионалното разбиране на „организация на трудови дейности за хората с интелектуални увреждания“. Доскоро съдържанието на това понятие се изчерпваше само до идеята за закупуване на мъниста и цветни картончета около Коледа и включването на хора с увреждания в поредица предколедни кръжочни занимания. Социалните работници от Ловеч споделят, че безспорно едно такова начинание, каквото е Центърът за трудови дейности, изисква немалка доза ентузиазъм и вяра, но успоредно с това са научили от холандските си колеги, че организирането на трудови занимания за хора с интелектуални увреждания е сериозна задача, към която трябва да се подхожда професионално. Тя изисква специфично ноу-хау, управленски и организационни умения, опит и подход за работа с хора с увреждания и не на последно място предприемачески и пазарен усет. Социалните работници от Ловеч ежедневно се учат и напредват във всичко това и вече се радват на признателността на хората, за които го правят. А начинът, по който работят хората с интелектуални увреждания в Ловеч, ни кара да се замислим и върху още един въпрос: можем ли и ние, „интелектуално съхранените“, да ходим на работа всеки ден с такава радост и да изпълняваме работните си задължения с такова желание и усърдие? Можем ли и ние да се чувстваме щастливи и удовлетворени само от факта, че имаме възможност да се трудим?

**Една интересна история
за подкрепените трудови
занимания**

ОПИТЪТ НА ХОЛАНДИЯ

Успели млади хора с увреждания

**Винаги се фокусирам
върху възможностите
на човека с увреждания,
вместо на неговите
неспособности.
Понякога късметът
ти излиза най-
случайно.**

Като наставник от Агенция за подкрепената заетост на *Де Пасарел* в Холандия координирам процеса на намиране и установяване „на работа“ на хората с леки увреждания.

Хората с увреждания са много полезни за обществото. Те всъщност са част от обществото и се нуждаят от социализация. Когато поема някой наш клиент, преди всичко се фокусирам върху неговите възможности вместо на неговите неспособности. Този подход кара хората да се чувстват сигурни, че са нужни и че могат да бъдат полезни.

Ще ви разкажа за процеса на обучение на Катерина и намирането на работа за нея в ресторант за сандвичи.

Катерина вече посещаваше три пъти седмично сутрин детска градина. Там тя помагаше на учителите, даваше на децата ябълки или нещо за пиене, миеше чиниите и правеше всичко останало, от което имаше нужда.

Сподели ми, че иска да си намери още едно място за заетост, така че в комбинация с първото място да може да е заета през цялата седмица.

Преди да започна търсенето на възможни фирми, проведох разговор с Катерина. Направихме списък с нейните желания, възможности и умения. Едно от желанията ѝ беше да се сдобие с работа близо до мястото, където живее, за да не се налага да пътува дълго.

Катерина е наясно, че се нуждае от особено внимание. Говорим за нейната напрегнатост и за това какви действия трябва да предприемем, за да направим работата ѝ успешна. В нейния случай е важно да ѝ се дават една по една конкретни задачи, които тя да изпълнява за определено време. В противен случай Катерина няма да може да се справи, което ще доведе до нервност, напрегнатост и чувство на несигурност. Понякога късметът ти излиза най-случайно. По време на едно плажно парти, докато

Направихме списък с желанията, възможностите и уменията на Катерина.

разказвах за работата си, се оказа че един от присъстващите познава собственик на ресторанта, който Вероятно би се заинтересувал от наемането на Катерина.

На следващият ден си уредих среща със собственика на заведението, господин Пас, и след няколко дена се срещнахме, за да му обясня в какво се изразява моята роля: работата ми включва наблюдение на клиента преди, по време и след намирането на мястото за трудови занимания, както и подкрепа на работодателя.

Разгледахме кухнята, за да мога да преценя какво би могла да върши Катерина според възможностите си.

Следващата ми стъпка бе да представя Катерина на господин Пас. Той ѝ показа заведението и обясни какви ще бъдат нейните задачи. Катерина беше много ентузиастична. Тя ще помага за измиването и рязането на зеленчуците, миенето на чиниите и поддръжката по чистотата.

Постигаме съгласие Катерина да започне „работа“ след две седмици. Подготвих договор за трудовите занимания между

Катерина, господин Пас и мен, в който изброих накратко от каква помощ и подкрепа се нуждае Катерина и посочих мобилния си номер за връзка в случай на нужда.

В първия работен ден на Катерина я взех от дома ѝ и отидохме заедно в ресторанта. Започнах да правя нещата, които тя трябваше да прави, наравно с нея, тъй като ме познава, а господин Пас е нов и непознат и беше нужно време да свикне със задачите и новата среда.

Катерина харесва „работата си“, добре се разбира с колегите си и господин Пас.

В началото посещавах ресторанта веднъж седмично, така че и Катерина, и господин Пас да имат възможността да споделят с мен за процеса на включване на Катерина. Но сега, след повече от година, ги посещавам веднъж месечно.

Това означава, че Катерина и персоналът на ресторанта са се сработили. През този период Катерина се разви в положителна насока, стана много по самоуверена и по-малко напрегната личност, чувства се полезна и действително е полезна.

Серия от семинари на
фондация *Де Пасарел*
България

Първият от серията семинари *Мастър клас за специалисти в сферата на социалните услуги, организиран от фондация *Де Пасарел* България, беше посветен на качеството на живота на хора с увреждания. Инициативата обхваща цикъл от едnodневни семинари за професионалисти от цялата страна с водещото участие на холандски експерти.*

АКЦЕНТИ

Мастър клас за специалисти В сферата на социалните услуги

В своя забележителен филм „Криле на желанието“ Вим Вендърс разказва историята на два ангела, реещи се в небето на следвоенен Берлин. Единият от тях, Дамиел, решава да замени своя безсмъртен живот във висините и да стане човешко същество. За да може да изпие чашка кафе, да си побъбри с непознат, да усети вечерния хлад, разхождайки се по улиците, да презърне приятел... За да преживее всички онези неща, които носят радост, придават пълнота, дават образ и вкус, носят удовлетвореност на човешкото съществуване.

Важните в нашия живот неща често остават незабележими за нас, потъват в рутината, стават подразбиращи се, измамно самопонятни, поради което за тях е трудно да се говори. Наричаме ги със събирателното наименование качество на живота. Когато отнесем темата за качеството на живота към хората с увреждания, се появяват допълнителни усложнения, тъй като от нас се изисква усилието да се отнесем с цялата сериозност към тези хора и да им признаем абсолютно същото право на нормалност, радост и удовлетвореност от живота, каквото предполагаем и очакваме за нас.

Ето защо първият от серията семинари *Мастър клас за специалисти в сферата на социалните услуги, организиран от фондация *Де Пасарел* България, беше посветен на качеството на живота на хора с увреждания. Инициативата обхваща цикъл от едnodневни семинари за професионалисти от цялата страна с водещото участие на холандски експерти. Там се обсъждат актуални теми, свързани със социалното включване на хората с увреждания, и различни аспекти на практическата социална работа. Участниците в семинара са хора, които са ангажирани и искат да допринесат за развитието на качествени социални услуги, притежават богат опит, знания и вярват в това, че пътят към социалната промяна минава през усилия за лично профе-*

сионално усъвършенстване чрез споделяне на опит и знания с колеги и съмишленици.

Темата „Качество на живот на хората с увреждания“ беше представена на 20 април в София от холандските експерти Уйлям Баарслаг и Франк Моле. Участниците, 20 души работещи „на терен“ в социални услуги, представители на НПО и експерти на различни нива, се запознаха с Концепцията за качество на живот на хората с увреждания на проф. Робърт Шалок и Модела за подкрепа на Вилем Клайн Шраас. Те отчетоха, че темата за качеството на живот е основополагаща за развитието на социалните услуги, а за съжаление в България към момента е слабо позната както в теоретичен, така и в практически план. В интересни обсъждания чрез различни интерактивни форми (ролеви игри, майндмапинг) участниците споделиха своите знания и нагласи по темата, което даде възможност в рамките на семинара да се постави началото на създаване на набор от специфични за България индикатори за измерване качеството на живот на хората с увреждания. Този набор индикатори участниците в *Мастър класа* изградиха спрямо рамката за качество на професор Шалок, но пречупена през призмата на местните български условия. Разработените индикатори за различните сфери на живот дават отговор на съвържателни въпроси, свързани с изясняване на понятия, които са съотнесени към българската действителност и задават първоначална база за развитие на система за измерване на качеството на живот на хората с увреждания и качеството на социалните услуги в България.

Усилията в тази посока ще продължават и в следващите семинари *Мастър клас*, които предстоят през есента.

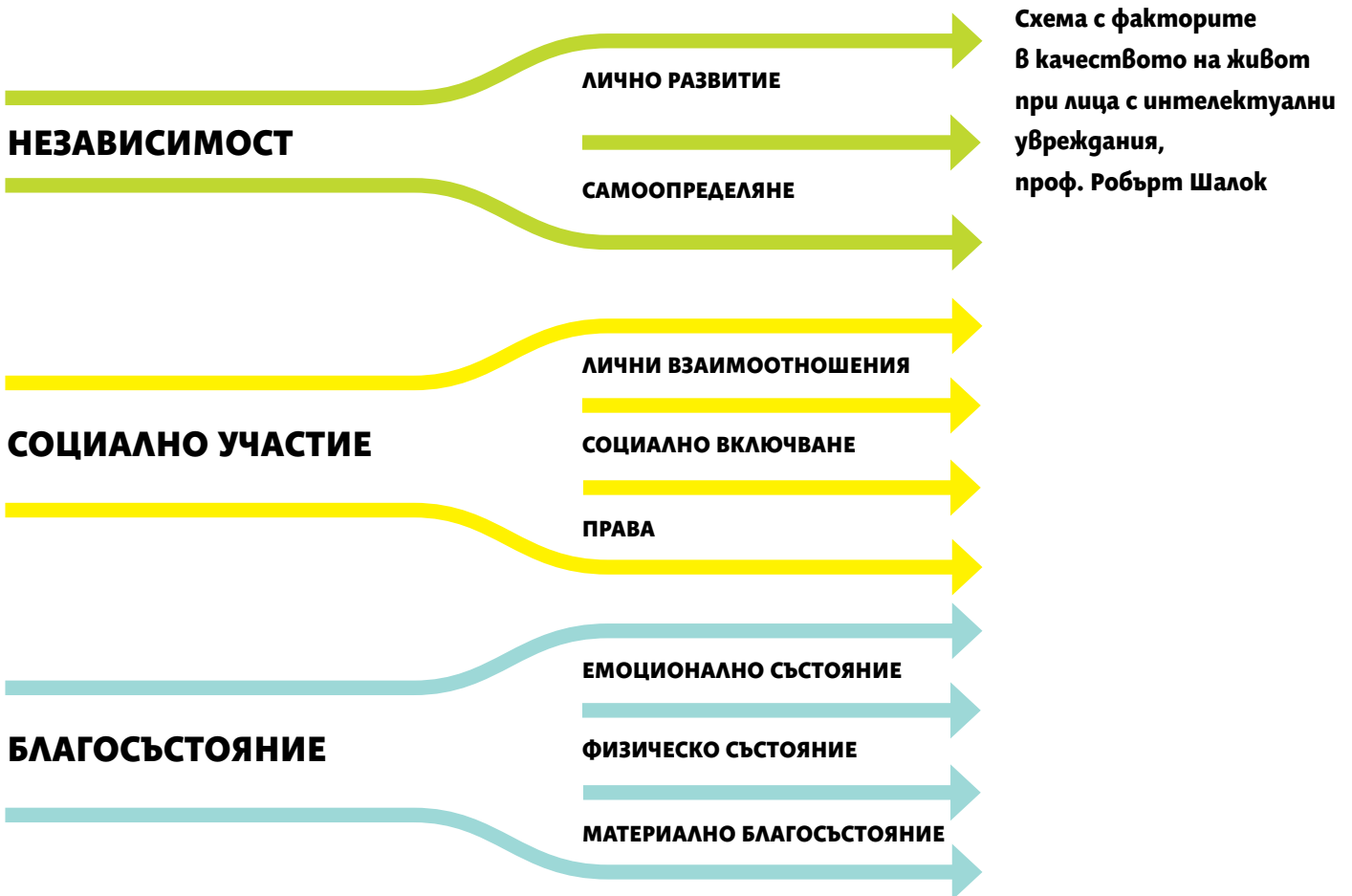

Схема с факторите
в качеството на живот
при лица с интелектуални
увреждания,
проф. Робърт Шалок

В какво се състои
социалното включване
за човека с увреждане
според концепцията
на проф. Р. Шалок

* да имаш
близки, познати
и социална мрежа
в обществото

* да използваш
услугите и съоръженията,
които ползват всички
граждани

* да живееш
в обществото
с хората, с които
имаш връзка и
с които искаш

* като дете или
младеж да имаш
достъп до общо-
образователните
училища, което
да допринася
за развитието ти

* да получиш
образование
в областта
на своите инте-
реси и желания

* да имаш
работа или да
се занимаваш с
дейности, които
са уважавани от
обществото и
да се чувстваш
пълноценен

* да участваш
и да допринасяш
за социалния, културния,
религиозния живот
в обществото и
дейностите
за свободно време

* да ползваш
здравните заве-
дения и услуги,
предназначени
за всички

* да упражняваш
същите права,
възможности и
отговорности
както и останалите
граждани
в обществото

Ървинг Гофман

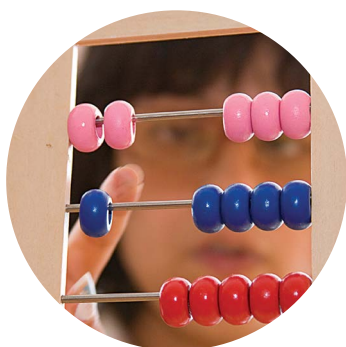
(1922–1982) – световно известен американски социолог от канадски произход, представител на Чикагската школа в социологията. Особен интерес за него представлява изследването на затворени общности (психиатрични болници, манастири, затвори, старчески домове и др. под.), функциониращи в западното общество.

ПРОЧЕТЕНО

Специализираните институции – оранжерии за променяне на индивиди

Какви са характеристиките на специализираните институции, които ги правят неприемливи като място за живот и грижа? Отговор на въпроса предлагаме чрез избрани моменти от есето „Характеристики на тоталните институции“ на социолога Ървинг Гофман. Целият текст на есето на български можете да намерите на www.derasare1.bg.

При определянето на понятието „тоталната институция“ Гофман дефинира ключовите характеристики на тоталитарните социални системи. Ако човек живее в такава система, тя обхваща цялото му битие и подкопава личността на живеещия в нея. Не зачита неговото или нейното достойнство и налага на индивида казармен режим на живот, който има много малко или дори нищо общо с неговите лични желания или склонности. Освен това е неизбежна.

Основен социален механизъм в съвременното общество е обикновено да спим, играем и работим на различни места, във всяка ситуация с различна група партньори, под различно ръководство и без цялостен рационален план.

Тоталните институции

Всяка институция завзема част от времето и интересите на своите членове и създава нещо като свят за тях; накратко, всяка институция има тенденция да обхваща. Когато разгледаме различните институции в нашето Западно общество, откриваме сред тях един вид, който изглежда много по-обхващащ на фона на останалите. Неговият обхващащ или тотален характер се символизира от барриерата пред социалното общуване с външния свят, която често е въградена в материалната сграда: заключени врати, високи зидове, бодлива тел, стръмни скали и вода, пусти пространства и т.н. Тях аз наричам тотални институции.

Има институции, създадени за обгрижване на лица, считани едновременно за неспособни да се грижат за себе си и за безвредни; такива са домовете за слепи, възрастни, сираци и бедни. Второ, има места за грижа спрямо лица, считани за неспособни да се грижат за себе си и същевременно представляващи опасност – макар и неволна – за населението: ТБ санаториуми, психиатрични болници, изолатори за прокажени. Трето, друг вид тотални институции се организират, за да защитят населението от смятаните за умишлена опасност спрямо него; в този случай благоденствието на изолираните лица не е непосредствен резултат. Примери за такива са: затвори, изправителни домове, пленнически и концентрационни лагери.

Тоталитарни свойства

Основен социален механизъм в съвременното общество е обикновено да спим, играем и работим на различни места, във всяка ситуация с различна група партньори, под различно ръководство и без цялостен рационален план. Най-същественото свойство на тоталните институции може да се опише като разрушаване на различните барриери, които обикновено разделят тези три сфери на живота.

Първо, всички аспекти на живота протичат на едно и също място и под едно единствено ръководство. Второ, всяка фаза от ежедневните дейности на отделния индивид се осъществява в непосредственото съобщество на голям брой други индивиди, които са третирани по същия начин и от които се изисква да правят същото заедно. Трето, всички фази на ежедневните дейнос-

ти са строго планирани, като в предварително определено време дадена дейност води до следващата, а целият цикъл от дейности е наложен отгоре посредством система от категорични формални правила и орган от служебни лица. Накрая, различните наложени дейности се обединяват като части от един цялостен рационален план, по презумпция предназначен да осъществява официалните цели на институцията.

Процеси на потъпкване на личността

Характерно за обитателите е, че те пристигат в институцията като пълноправни членове на един домашен свят, тоест начин на живот и рутина от действия, считани за даденост до момента на приемането им в институцията. Новопостъпилният идва в институцията със свое собствено „аз“ и свързаност с опори, които са позволили на това „аз“ да оцелее. При постъпването тези опори незабавно му се отнемат, собственото му „аз“ бива систематично, макар и често непреднамерено, потъпквано. Връзките със семейното, професионално и образователно поприще се прекъсват и се предоставя статут на стигматизиран. Не се допускат източници на храна за въображението, които в домашния свят са осигурявали моментно освобождаване от стреса. Процесът на колективно планиране на ежедневните дейности елиминира сферите на взимане на автономни решения. Много от каналите за контакт с външния свят се ограничават или спират напълно. Като нещо естествено се използват най-различни форми на вербално дискредитиране. Непрекъснато и принудително се изискват ясни знаци на уважение към персонала. Въздействието на всички тези условия се увеличава многократно от това, че на всеки обитател му се налага да става свидетел на потъпкването на своите събратя.

Тоталните институции са социални хибриди – отчасти жилищна общност, отчасти формална организация – и в това се състои особеният интерес, който представляват от социологична гледна точка. Уви, има и други причини, поради които те представляват интерес.

В нашето общество тези заведения са оранжерии за променяне на индивиди. Всеки от тях е жив експеримент, и то обикновено жесток, показващ какво може да бъде причинено на личността.

English Review

In Pursuit of Sustainability

Freddie Wools | Director of De Passerel

The Dutch are famous worldwide for their thriftiness and pragmatism as well as for their ability to make important decisions after careful research and consideration. Perhaps because of this public image (of ours), many people were surprised by the decision of de Passerel to stay in Bulgaria.

We decided to stay in Bulgaria. It was not a spontaneous or an emotional decision. We had already invested too much effort and gained valuable know-how while implementing our previous two projects. We began to know the country and its people a little bit better and the initial sympathy and interest deepened into something else – we began to love them.

De Passerel was established as a professional organization more than forty years ago by parents of children with disabilities. For us work is not just "business", but dedication. That is why the emotional connections we made with Bulgarian colleagues and parents of children with disabilities are of extreme value to us. They motivate us to continue what we had started. Our big goal is to see the fruits of what we have already achieved on systematic and theoretical level in Bulgaria as a sustainable working model that changes the lives of people with disabilities and makes it much more normal, more comprehensive and worthy.

De Pasarel Bulgaria Foundation – who we are and what we do

Extract from the 2012 Annual Report

Mission of De Pasarel Bulgaria Foundation
De Pasarel Bulgaria's mission is to contribute to the actual improvement of quality of life of the people with disabilities in Bulgaria, to their inclusion and normal life in the community by supporting the work of the administration, municipalities, service providers and non-

government organisations.

We strive for sustainable change of the conditions, the context and the attitudes in the society, which will lead to opportunities for every person with disability to freely develop his/her potential and live as a full citizen.

We promote the "person-centered approach" in the social work, we support the implementation of systematic and innovative approaches in the social field, provide quality-oriented models as well as effective and efficient solutions in the organization and the provision of social services.

The main DIRECTIONS of work:

In 2012, the organization implemented projects and initiatives related to:

- policies for social services and social inclusion of people with disabilities;
- the organization of social services provision
- piloting new professional approaches and working models;
- promotion of the need to achieving normal life and social acceptance for people with intellectual disabilities.

Meaning in Everyday Life

Employment for young people with intellectual disabilities

Their life is abnormal: every day they go to work, they have colleagues, working hours and job duties. For many people this is a boring routine. For young people with intellectual disabilities participating in the project "I can be helpful. Model for social inclusion of young people with intellectual disabilities" this is an achievement, a success, fulfillment. This is a real connection and participation in the life beyond the fence of the institution where they live, and the world becomes a place where they act, participate and develop.

The project

The project envisions providing employment for young people with intellectual disabilities in three cultural instituts in Sofia – Sofia City Library, the Puppet Theater and the Cultural Institute of Krasno Selo. How young people with intellectual disabilities will work in cultural instituts in the capital is the challenge in this venture. The Social-educational Professional Center "Knyaz Boris I" (SUPC) management selects young people who can handle the tasks of going to work and performing successfully the assigned duties. Each group of youngsters has a mentor at school and a work supervisor

at work who introduce them to the specifics of the job. School mentors know the young people and have worked with them for a long time so they are familiar with their potential, and can help them through emancipation, and support them to develop their capacity. They encourage them because young people with intellectual disabilities tend to get too relaxed, depressed, or they are uncertain and find it difficult to adapt to unfamiliar environment.

Interview with Prof. Emilia Hristova

micro-pediatrician and a longtime chair of the Bulgarian Association of Neonatology

"Parents need to feel supported, not abandoned in their ordeal."

In your opinion are there any conditions – illness or disability, – requiring children to live their whole life with intensive medical care? And how do you define the term "intensive care"?

My belief is that the terminology should be unified for all children at risk. Intensive medical care is part of the standard for intensive medical treatment or care. This term has no place in units which are for continuous monitoring and maintaining quality of life.

What should be the direction of change for the medical-socials homes? Where should the focus be and what goals it is realistic to set in front of us?

First of all, it is necessary to establish several pilot places according to European model, as to be clear how the work should be done.

For me the most important thing is to improve the quality of life of children and to achieve this, there is a need for collaborative efforts – NGOs, the Ministry of Health and the Ministry of Social Affairs.

The more seriously ill the child, the bigger the need for us to be more concerned to motivate parents to come and see the child, to show that we put very specific actions for saving him/her and his/her getting better. Parents need to feel supported, not abandoned and alone in their ordeal.

We can too

A project for employment of people with intellectual disabilities in Lovech

In December 2012 Lovech Municipality opened the Labour Center for people with intellectual disabilities in the city center with the support of *De Pasarel Bulgaria*. Bright and cozy place called "Maystorilnitsa", already a familiar place to the residents of Lovech. At present, 13 people work there every day and the center is with a maximum capacity of 15. With great enthusiasm and in good spirits, they will serve you the most aromatic coffee in the city and traditional Dutch stroopwafels prepared by them, they will photocopy and bind documents for you with a smile, or will offer you to buy their handmade jewelry and souvenirs. The project is implemented based on Dutch know-how with the support of Dutch professionals at every stage of implementation.

Master Class for professionals in social services

A series of seminars of *De Pasarel Bulgaria* Foundation.

In his remarkable film "Wings of Desire" Wim Wenders tells the story of two angels hovering the sky of postwar Berlin. One of them, Damiel, decided to replace his immortal life in the heights and to become human. To be able to drink a cup of coffee, to chat with a stranger and feel the chill of the evening, walking the streets, to embrace a friend... To experience all those things that bring joy, give a sense of fulfillment, provoke images and tastes, and bring satisfaction of human existence.

The first seminar of the series Master Class for professionals in social services, organized by De Pasarel Bulgaria Foundation was dedicated to the quality of life of people with disabilities. The initiative covers a cycle of one-day seminars for professionals from across the country with the participation of leading Dutch experts to discuss topics related to the social inclusion of people with disabilities and various aspects of social work practice. The topic was presented on April 20, 2013, in Sofia by the Dutch experts Willem Baarslag and Frank Mole. The participants – 20 people working on the spot in social services, NGO representatives and experts of various levels were introduced to "The Concept of Quality of Life of People with Disabilities" by Prof. Robert Schalock and "The Support Model" of Willem Klein Shraas.

www.depasarel.bg